

Sławomir Luber*

ORCID: 0000-0002-0272-4390

Uniwersytet Wrocławski

<https://doi.org/10.19195/1733-5779.35.5>

Komu potrzebny jest lobbying? Przydatność reprezentacji interesów w Unii Europejskiej z punktu widzenia Komisji Europejskiej

JEL Classification: K33

Słowa kluczowe: lobbying, korzyści, Komisja Europejska, kompetencje

Keywords: lobbying, benefits, European Commission, competences

Abstrakt: Artykuł porusza kwestie związane z wykorzystaniem współpracy z grupami lobbingowymi na potrzeby Komisji Europejskiej. Tematyka pracy obejmuje przede wszystkim reprezentację interesów na arenie Unii Europejskiej oraz wykonywanie przez Komisję jej traktatowych kompetencji. Analiza koncentruje się na wykorzystaniu przekazywanych przez grupy lobbingowe dóbr w postaci wiedzy eksperckiej i legitymizacji w kontekście ich przydatności w procesie wykonywania spoczywających na Komisji prawnych obowiązków. Argumenty zostały sklasyfikowane w cztery grupy: legislacyjną, wykonawczą i nadzorczą, organizacyjną oraz legitymizacyjną. W każdej z grup dokonywana jest analiza traktatowych obowiązków Komisji oraz zastosowania w toku ich wykonywania poszczególnych dóbr dostarczanych przez grupy lobbingowe, co pozwala na określenie zakresu korzyści wpływających z rzeczowej współpracy. Celem artykułu jest zbadanie przydatności lobbingu do wypełniania przez Komisję jej traktatowych funkcji.

Who needs lobbying? The usefulness of interest representation in the European Union from the European Commission's point of view

Abstract: The article addresses issues related to the use of cooperation with lobbying groups for the European Commission. The main subject of the paper is the representation of interests in the European Union arena and the Commission's exercise of its treaty competences. The analysis focuses on the use of expert knowledge and legitimacy provided by lobbying groups in the context of their usefulness in the process of fulfilling the Commission's legal obligations. The arguments are classified into four groups: legislative, executive and supervisory, organisational, and legitimacy. In

* Opiekun naukowy (Scientific Tutor) — dr hab. Agnieszka Frąckowiak-Adamska

each of the groups, the Commission's Treaty obligations are analysed, as well as the use of particular goods provided by lobbying groups in the course of their implementation, which allows to determine of the scope of benefits resulting from such cooperation. The purpose of this article is to examine the usefulness of lobbying in fulfilling the Commission's Treaty functions.

Wstęp

Lobbying jest zjawiskiem niedającym zamknąć się w ramach jednej dziedziny naukowej. Multidyscyplinarność postrzegania lobbingu wpływa pozytywnie na zakres badań oraz ich kompleksowość, ale objawia się także w postaci bardzo szerokiego zasobu stosowanych definicji. Taki stan rzeczy może prowadzić do trudności ze zrozumieniem podstaw samego zjawiska, nie wspominając o bardziej skomplikowanych zagadnieniach. Zadania tego nie ułatwia także fakt, że niektórzy badacze traktują problem teoretycznej definicji lobbingu (reprezentowania/rzecznictwa interesów) marginalnie i skłaniają się do rozumienia go intuicyjnie¹. W niniejszym artykule podjęta zostanie próba przedstawienia najważniejszego dorobku naukowego podejmującego problem określenia, czym tak naprawdę jest lobbing. Będzie to stanowić bazę przed przejściem do dalszych rozważań.

Jak wskazuje K. Jasiocki, definicja lobbingu zależy przede wszystkim od dyscypliny naukowej, w ramach której prowadzone są badania nad tym zjawiskiem². W naukach prawnych kładzie się szczególnie nacisk na legalność działań lobbingowych. Lobbying utożsamiany jest tam ze zbiorem uprawnień i zakazów. Z socjologicznego czy też politologicznego punktu widzenia może być to proces wpływania na decyzje władzy³. Niektórzy autorzy podkreślają znaczenie lobbingu jako podejmowanych działań, a nie wpływu jako takiego⁴. Można również spotkać się z rozpatrywaniem lobbingu jako formy komunikacji⁵. Komisja Europejska przyjęła własną definicję lobbingu starając się odnieść jak najbardziej neutralnie do tego zjawiska. Lobbying jest zatem określany przez nią jako wszelkie działania mające na celu wywarcie wpływu na procesy kształtowania polityki i podejmowania decyzji przez instytucje unijne⁶.

W niniejszym artykule autor, adaptując postrzeganie lobbingu w kontekście socjologicznym i politologicznym, zastosuje je w połączeniu z analizą prawną

¹ Zob. J.F. Czub, A. Vetulani-Cęgiel, *Leksykon Lobbingu w Unii Europejskiej*, Warszawa 2018, s. 79.

² Zob. K. Jasiocki, *Legitymizacja lobbingu*, [w:] *Grupy interesu i lobbing. Polskie doświadczenia w Unijnym kontekście*, red. K. Jasiocki, Warszawa 2011, s. 28.

³ Zob. *ibidem*, s. 28.

⁴ R. van Schendelen, *Machiavelli w Brukseli. Sztuka lobbingu w Unii Europejskiej*, Gdańsk 2006, s. 207.

⁵ U. Kuczevska, M. Molęda-Zdziech, *Lobbying w Unii Europejskiej — zarys problematyki*, „Studia Europejskie” 1999, nr 2, s. 49–51.

⁶ Zielona Księga — Europejska inicjatywa na rzecz przejrzystości, COM (2006) 194, s. 5.

kompetencji i działalności KE. Wskazana metoda pozwoli na zbadanie stawianej tezy i wyciągnięcie wniosków z przeprowadzonej argumentacji.

W naukach politycznych w kontekście lobbingu, relacje między organem władzy — w tym przypadku Komisją — a interesariuszami obrazuje P. Bouwen w założeniach swojej teorii wymiany i dostępu⁷. Wskazuje ona na niepoprawność w postrzeganiu kontaktów KE i grup interesu jako niekontrolowanej aktywności interesariuszy wobec tej instytucji. Zwraca się raczej w kierunku ujmowania jej w kontekście wymiany pomiędzy niezależnymi aktorami publicznymi i prywatnymi⁸. W opisywanych kontaktach każda z zainteresowanych stron, zarówno nadawcy, jak i odbiorcy lobbingu, dysponują określonymi dobrami, na które zapotrzebowanie wykazuje strona przeciwna. W toku współpracy dochodzi do wzajemnego przekazania dóbr i zaspokojenia potrzeb.

Po jednej stronie stołu znajdują się więc grupy interesu, przez które należy rozumieć międzynarodowe i krajowe organizacje starające się urzeczywistnić swoje interesy poprzez formalne i nieformalne oddziaływanie na proces decyzyjny⁹ w UE. Działają one za pomocą swoich reprezentantów — lobbystów¹⁰. Do tego grona zalicza się zarówno organizacje biznesowe, jak i pozarządowe oraz partnerów społecznych o szerokim profilu interesów, od przemysłu i rolnictwa przez konsumentów i pracowników aż do ochrony środowiska i kultury¹¹. Część z nich jest wpisana do rejestru służącego przejrzystości, który stanowi bazę informacyjną Komisji i Parlamentu¹². Prowadząc lobbing, grupy dążą do wywierania

⁷ Zob. P. Bouwen, *Corporate lobbying in the European Union: towards a theory of access*, „EUI Working Paper SPS” 5, 2001, s. 5, Cadmus, European University Institute Research Repository, <http://hdl.handle.net/1814/318> (dostęp: 12.04.2020). Ewolucję teorii wymiany i teorii dostępu opisuje K. Stramach, *Rzecznictwo interesów w Unii Europejskiej, czyli lobbing jako pazatraktatowy partner w Unijnym procesie decyzyjnym*, [w:] *Lizbońska Unia Europejska*, red. J. W. Tkaczyński, Kraków 2013, s. 98.

⁸ Zob. U. Kurczewska, *Lobbing i grupy interesu w Unii Europejskiej. Proces konsolidacji systemu*, Warszawa 2011, s. 274.

⁹ Zob. definicja procesu decyzyjnego: M. Piechowicz, *Lobbing gospodarczy w procesie decyzyjnym Unii Europejskiej*, Toruń 2013, s. 53–54; J.F. Czub, A. Vetulani-Cęgiel, *op. cit.*, s. 101–103.

¹⁰ Zob. L. Graniszewski, *Deficyt demokracji w Unii Europejskiej a europejskie grupy interesu*, [w:] *Deficyt demokracji w Unii Europejskiej*, red. K.A. Wojtaszczyk, J. Szymańska, Warszawa 2012, s. 218. Por. U. Kurczewska, *Organizacje biznesu w Unii Europejskiej. Aktorzy, strategie, interesy, reguły*, Warszawa 2016, s. 17–20; J.F. Czub, A. Vetulani-Cęgiel, *op. cit.*, s. 50–52; M. Piechowicz, *op. cit.*, s. 21–22.

¹¹ Zob. J.F. Czub, A. Vetulani-Cęgiel, *op. cit.*, s. 52. Dla uproszczenia terminologii w niniejszym artykule używane będzie pojęcie grupy interesu.

¹² Wpisanie do rejestru nie jest obowiązkowe, jednak wiąże się z pewnymi korzyściami, na przykład akredytacją w PE lub otrzymywaniem informacji o konsultacjach KE. Celem rejestru jest zapewnienie przejrzystości, otwartości i prawidłowości działań lobbingowych w UE poprzez publiczny dostęp do informacji o grupach interesów i ich finansowaniu. Zob. *ibidem*, s. 162.

wpływu na proces decyzyjny, a co za tym idzie — realizacji swoich interesów¹³. Osiągnięcie tego celu jest uzależnione od uzyskania dostępu do całego procesu.

Dysponentem dostępu do procesu decyzyjnego jest KE, która za jego udostępnienie, jak wskazuje P. Bouwen, oczekuje od grup interesów dostarczenia informacji (wiedzy eksperckiej — specjalistycznej, technicznej i praktycznej) i legitymizacji (reprezentatywności w postaci poparcia i dostępu do społeczeństwa)¹⁴.

Teoria P. Bouwena dostarcza wiedzy na temat dóbr otrzymywanych przez KE od grup interesów. Przedmiotem analizy niniejszego artykułu będzie wykorzystanie otrzymanych dóbr w kontekście wykonywania spoczywających na KE prawnych obowiązków. Pozwoli to na ocenę stopnia przydatności lobbingu w świetle całości traktatowej działalności KE. Stawiana teza badawcza głosząca, że współpraca z grupami interesu prowadzącymi lobbing jest przydatna dla Komisji Europejskiej, ponieważ stanowi w szerokim zakresie wsparcie w wykonywaniu jej traktatowych obowiązków, zostanie poparta analizą potrzeb Komisji, które są zaspokajane dzięki współpracy z grupami interesu. Obejmują one obszary korzyści w sferach: legislacyjnej, wykonawczej i nadzorczej, organizacyjnej oraz legitymizacyjnej.

Celem niniejszego artykułu nie jest bezpośrednie włączenie się w debatę na temat pozytywnych i negatywnych stron działalności lobbingowej w UE. Ma on sprawdzić, jak szeroka jest przydatność lobbingu w odniesieniu do różnych grup traktatowych powinności KE. Dotyczy jednak tematyki pozytywnych stron lobbingu; dlatego należy jednoznacznie zaznaczyć, że konieczne jest interpretowanie go w kontekście całości dorobku badawczego, ze szczególnym uwzględnieniem debaty o negatywnych skutkach lobbingu¹⁵.

Dlaczego Komisja potrzebuje wsparcia?

Można zastanawiać się, dlaczego Komisja, która na co dzień kojarzona jest z wielką biurokratyczną machiną, potrzebuje jakiegokolwiek wsparcia od kogośkolwiek, a już w szczególności ze strony grup interesu kojarzonych raczej z walką o wpływy niż z prestiżem i zaufaniem. Jednak to właśnie one dostarczają jej informacji i legitymizacji, które wpływają na jej funkcjonowanie.

W erze globalizacji i szybkiego postępu technologicznego informacje stały się cennym dobrem niezbędnym do zarządzania zarówno w skali mikro jak i makro. W organizacji takiej jak UE ze względu na z jednej strony jej wielkość i różnorodność, a z drugiej na kompetencje, szczególnie regulacyjne, przepływ informacji odgrywa znaczącą rolę. Jak wskazuje wielu badaczy, informacje są nie-

¹³ Zob. U. Kurczewska, *Lobbing i grupy...*, s. 273.

¹⁴ Zob. P. Bouwen, *Corporate lobbying in the European Union: towards...*, s. 7–8.

¹⁵ Negatywne skutki lobbingu zob. M. Piechowicz, *op. cit.*, s. 19; R. van Schendelen, *op. cit.*, s. 292–301.

zbędnym dobrem, którego Komisja potrzebuje do prawidłowego funkcjonowania i wypełniania obowiązków wynikających z Traktatów. Opisując relacje pomiędzy Komisją a lobbystami, P. Bouwen dowodzi, że Komisja Europejska odnosi się pozytywnie do współpracy na tym poziomie, ponieważ potrzebuje zasobów niezbędnych do realizacji jej zadań instytucjonalnych¹⁶. Jego opinię podzielają także A.K. Cianciara¹⁷, U. Kurczewska¹⁸, a L. Graniszewski¹⁹ podważając mit o rozbudowanej biurokracji w Komisji, stwierdza, że często nie dysponuje ona odpowiednim zapleczem merytorycznym we własnych kadrach urzędniczych, dlatego jest otwarta na wszelką współpracę z różnorodnymi podmiotami posiadającymi zasoby wiedzy²⁰. Grupy interesu są „oczami i uszami” Komisji w terenie. Stanowią łącznik pomiędzy poszczególnymi obywatelami, społecznościami, firmami, branżami a Komisją. Dzięki temu mają możliwość szybkiego zbierania i przekazywania informacji. Wysokie wyspecjalizowanie grup interesu pozwala KE na pozyskiwanie wysokiej jakości wiedzy eksperckiej i sprawdzonych informacji.

Na poziomie unijnym kwestia legitymizacji stanowi skomplikowany problem praktyczny. Na potrzeby niniejszego artykułu przez legitymizację należy rozumieć uznanie i akceptację władzy przez rządzonych lub dosłownie upoważnienie do działania²¹. W państwach demokratycznych podstawowym sposobem przekazywania legitymizacji są wybory; do pozostałych efektywnych sposobów jej uzyskiwania można zaliczyć przede wszystkim bezpośredni udział obywateli w podejmowaniu decyzji. Partycypacja bezpośrednia objawia się najczęściej w procedurach konsultacyjnych, gdzie obywatele lub stowarzyszenia ich reprezentujące wyrażają swoje oczekiwania odnośnie do kształtu podejmowanych decyzji, a rządzący otrzymują ich poparcie. Jak zaznacza J.C. Juncker, legitymizacja w UE nie ma tylko jednego wymiaru, jak dzieje się w przypadku państw członkowskich. Model europejski ma różne wymiary legitymizacji: parlamentarną (Parlament Europejski, parlamenty narodowe), państwową (Rada), ponadnarodową i technokra-

¹⁶ Zob. P. Bouwen, *The European Commission*, [w:] *Lobbying the European Union: Institutions, Actors and Issues*, red. D. Coen, J. Richardson, Oxford 2009, s. 22.

¹⁷ Zob. A.K. Cianciara, *Polski lobbying gospodarczy w unii europejskiej 2004–2010. Perspektywa neoinstytucjonalna*, Warszawa 2012, s. 137.

¹⁸ Zob. U. Kurczewska, *Lobbying i grupy interesu...*, s. 275.

¹⁹ Zob. L. Graniszewski, *op. cit.*, s. 224.

²⁰ Zob. U. Kurczewska, *Lobbying i grupy interesu...*, s. 275; por. J.F. Czub, *Grupy interesu jako podmioty integracji europejskiej z perspektywy reformowania Unii Europejskiej*, [w:] *Podmioty integracji europejskiej z perspektywy reformowania Unii Europejskiej*, red. M. Witkowska, Warszawa 2017, s. 99.

²¹ Definicja legitymizacji zob. A. Wierzychowska, *Deficyt demokracji a reprezentatywność i legitymizacja instytucji unijnych*, [w:] *Deficyt demokracji w Unii Europejskiej*, red. K.A. Wojtaszczyk, J. Szymańska, Warszawa 2012, s. 164; K. Jasiecki, *op. cit.*, s. 26–28.

tyczną (Komisja)²². Problemem jest to, czy w każdym z wymienionych wymiarów jest ona wystarczająco silna w porównaniu do posiadanej władzy.

Podstawy Unii Europejskiej opierają się na wartościach demokracji i państwa prawnego²³. Pomimo tych założeń tylko Parlament Europejski jest instytucją mającą bezpośrednią legitymizację demokratyczną, której źródłem są wybory. Nie stanowiłoby to większego problemu, gdyby nie fakt, że Parlament nie odgrywa wiodącej roli w procesie decyzyjnym Unii Europejskiej²⁴. Kompetencje prawodawcze dzieli z Radą i Komisją, a te mają już tylko pośrednią legitymizację demokratyczną. Mimo to ich władza jest znaczna. Dodatkowo porównanie legitymizacji pomiędzy samą Radą a Komisją ponownie wypada na niekorzyść tej drugiej, ponieważ legitymizacja czerpana przez Radę z poziomu krajowego jest silniejsza od tej, którą ma KE.

W takiej sytuacji legitymizacja Komisji w stosunku do pozostałych instytucji — wybranego demokratycznie Parlamentu oraz Rady czerpiącej legitymizację z krajowych porządków prawnych — jest niewystarczająca, a powstały niedobór może odbić się na skuteczności jej działań. Dlatego Komisji zależy na współpracy z grupami o wysokiej reprezentatywności, działającymi w imieniu znacznych kręgów społecznych i cieszącymi się powszechnym szacunkiem²⁵. Pozwala to na pozyskanie dodatkowej legitymizacji poprzez dopuszczenie społeczeństwa do procesu decyzyjnego.

Korzyści w sferze legislacyjnej

Kompetencje Komisji stanowią rozbudowany katalog zadań uregulowanych w Traktatach²⁶. Do jednej z ważniejszych grup zadań można zaliczyć te związane z tworzeniem prawa: inicjatywę prawodawczą, kompetencje legislacyjne i *quasi-legislacyjne*.

Komisja ma bardzo szerokie kompetencje w zakresie inicjatywy prawodawczej. Zwykle prawo w UE może być przyjęte wyłącznie na wniosek Komisji²⁷. Oznacza to, że Komisja inicjuje proces legislacyjny i ma na niego zasadniczy wpływ²⁸.

²² Zob. J.C. Juncker, *Transparency in the European context*, [w:] *Our vision of Europe. Proximity, Competitiveness and Visibility*, Leuven-Apeldoorn, Grand of the EPP-ED Group in the European Parliament 2001, s. 20.

²³ Art. 2 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE, Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/30 ze zm.).

²⁴ Uwzględniając wzmocnienie jego pozycji po traktacie lizbońskim.

²⁵ Zob. J.F. Czub, A. Vetulani-Cęgiel, *op. cit.*, s. 120; więcej o reprezentatywności na podstawie badań EUROLOB II zob. U. Kurczewska, *Organizacje biznesu...*, s. 20–28.

²⁶ TUE i Traktat Ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą (TFUE, Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/2 ze zm.). Funkcje KE zostały określone w art. 17 TUE.

²⁷ Art. 17 ust. 2 TUE wprowadza zasadę, że akty prawodawcze przyjmowane są na wniosek Komisji o ile traktaty nie stanowią inaczej, najczęściej zob. art. 289 ust. 4 TFUE; wyjątki z art. 30 ust. 1 TUE oraz art. 76, 223 ust. 2, 228 ust. 5 TFUE.

²⁸ Rola KE w tworzeniu prawa UE zob. U. Kurczewska, *Lobbing i grupy interesu...*, s. 275.

Decyduje o tym, w jakich obszarach działalności Unii zostanie wprowadzona regulacja prawna i — przynajmniej częściowo — jaki przyjmie kształt²⁹. Uprawnienia Komisji ulegają dalszemu wzmocnieniu, ponieważ po złożeniu wniosku legislacyjnego może ona wycofać go w dowolnym momencie przed zakończeniem procesu legislacyjnego, pod warunkiem uzasadnienia swojej decyzji³⁰. Komisja jest także kluczowym podmiotem uczestniczącym w procesie uchwalania budżetu UE. Jest odpowiedzialna za opracowanie projektu i złożenie go, wraz z odpowiednim wnioskiem, do Parlamentu i Rady, a następnie czynnie uczestniczy w jego uchwalaniu³¹.

Do kompetencji legislacyjnych KE zalicza się prawo do wydawania rozporządzeń w zakresie zapewnienia przestrzegania ustanowionych w Traktatach zakazów praktyk ograniczających konkurencję³² oraz w zakresie ustalenia warunków, na jakich obywatele UE mogą pozostać na terytorium państwa członkowskiego po zakończeniu zatrudnienia³³.

W kwestii quasi-legislacyjnej Traktaty umożliwiają przekazanie Komisji upoważnienia do przyjęcia aktów o charakterze nieustawodawczym o zasięgu ogólnym, które uzupełniają lub zmieniają niektóre, inne niż istotne, elementy aktu ustawodawczego³⁴. Tego typu akty delegowane Komisja wydaje po zasięgnięciu opinii grup eksperckich³⁵, a ich celem jest nie tylko odciążenie Rady i PE, ale też umożliwienie szybkiego działania oraz uwzględnienie postępu technicznego³⁶. Podobna sytuacja dotyczy wydawania aktów wykonawczych³⁷. Komisja tworzy taką regulację prawną, jeżeli do wykonywania prawnie wiążących aktów Unii konieczne są jednolite warunki³⁸ — w takim wypadku współpracuje z przedstawi-

²⁹ Komisja nie tylko decyduje jakie propozycje znajdują się w projekcie, ale również uczestniczy w procesie uchwalania prawa zarówno formalnie jak i nieformalnie, zob. A. Kirpsza, „*Nie chcę, ale muszę*”: powody negocjowania aktów prawnych Unii Europejskiej w trilogach, [w:] *Teorie i metody w studiach europejskich: V Ogólnopolskie Europeistyczne Warsztaty Metodologiczne dla Doktorantów i Habilitantów*, red. K.A. Wojtaszczyk, J. Wiśniewska-Grzelak, Warszawa 2015.

³⁰ Zob. D. Chalmers, G. Davies, G. Monti, *European Union Law: Text and Materials*, Cambridge 2019, s. 73.

³¹ Art. 314 ust. 2 TFUE.

³² Zob. A. Jurkowska-Gomułka, G. Materna, D. Miąsik, [w:] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz*, t. 2. (Art. 90–222), red. K. Kowalik-Bańczyk, M. Szwarc-Kuczer, A. Wróbel, Warszawa 2012.

³³ Zob. L. Mitrus, [w:] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz*, t. 1. (Art. 1–89), red. D. Miąsik, N. Półtorak, A. Wróbel, Warszawa 2012, art. 45.

³⁴ Art. 290 ust. 1 TFUE.

³⁵ Zob. Porozumienie Międzyinstytucjonalne z dnia 13 kwietnia 2016 roku w sprawie lepszego stanowienia prawa (Dz.U. L z 12.05.2016 r. Nr 123, s. 1–14).

³⁶ Zob. M. Rynkowski, [w:] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz*, t. 3. (Art. 223–358), red. D. Kornobis-Romanowska, J. Łacny, A. Wróbel, Warszawa 2012, art. 290.

³⁷ Art. 291 ust. 2 TFUE.

³⁸ Zob. A. Wróbel, [w:] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz*, t. 3. (Art. 223–358), red. D. Kornobis-Romanowska, J. Łacny, Warszawa 2012, art. 291.

cielami państw członkowskich w procedurze komitetowej³⁹ i wydaje odpowiedni akt prawny oznaczany jako wykonawczy.

Komisja jest ważnym elementem procesu legislacyjnego — pełni funkcję jego inicjatora oraz w określonych przypadkach sama jest prawodawcą. Wiąże się z tym konieczność kontroli popytu i zapewnienia odpowiedniej podaży prawa. W tym kontekście prawidłowe wypełnianie kompetencji KE oraz szerzej — funkcjonowanie UE wymaga starannej orientacji w dziedzinach wykazujących zapotrzebowanie regulacyjne. Komisja, wykonując obowiązki z zakresu legislacyjnego, zwraca szczególną uwagę na argumentację natury technicznej⁴⁰. Największe zapotrzebowanie na wiedzę w tej dziedzinie występuje właśnie w związku z procesem prawodawczym⁴¹. Działania Komisji w zakresie procedury legislacyjnej przyjmują w głównej mierze formę sporządzania projektów regulacji prawnej i późniejszego aktywnego uczestnictwa w ich uchwalaniu. Prawidłowe wywiązanie się z obowiązków legislacyjnych wymaga od Komisji dużego zasobu wiedzy, którego nie jest w stanie zapewnić sobie sama. Dlatego najczęściej od samego początku korzysta ona z informacji dostarczonych przez inne podmioty. Niejednokrotnie grupy interesu dostarczają jej informacji na temat problemów, które wymagają uregulowania. Podejmując aktywność lobbingową są zwykle dobrze przygotowane i wraz ze swoimi propozycjami przedstawiają Komisji raporty, ekspertyzy czy nawet gotowe projekty regulacji prawnych⁴².

Już w trakcie powstawania projektu aktu prawnego, Komisja potrzebuje przede wszystkim wiedzy eksperckiej⁴³. Można ją określić jako wiedzę specjalistyczną niezbędną do zrozumienia określonego zagadnienia, zarówno z zakresu teoretycznego, jak i praktycznego⁴⁴. Bez pomocy zewnętrznych podmiotów, między innymi grup interesu, dostarczających najnowsze ustalenia naukowe i praktyczne doświadczenia⁴⁵, Komisja nie byłaby w stanie tworzyć przystosowanych do rzeczywistości szkiców regulacji prawnej i przewidywać skutków ich obowiązywania⁴⁶. Także przy tworzeniu aktów delegowanych, wykonawczych czy rozporzą-

³⁹ Zob. A. Gostyńska, *Komitologia — stary versus nowy system*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2012, nr 3, s. 23–27, <https://sip.lex.pl/#/publication/151139726> (dostęp: 19.05.2020).

⁴⁰ Zob. M. Piechowicz, *op. cit.*, s. 52; por. A. Dür, D. Marshall, P. Bernhagen, *The Political Influence of Business In the European Union*, Ann Arbor, MI 2019, s. 111, <https://doi.org/10.3998/mpub.10033101>.

⁴¹ Zob. U. Kurczewska, *Lobbing i grupy interesu...*, s. 275.

⁴² Zob. A. Dür, D. Marshall, P. Bernhagen, *op. cit.*, s. 111–112; por. D. Chalmers, G. Davies, G. Monti, *op. cit.*, s. 72–73; Rola przygotowania w lobbingu, zob. L. Graniszewski, *op. cit.*, s. 221.

⁴³ Zob. J.F. Czub, *op. cit.*, s. 96; P. Bouwen, *Corporate lobbying in the European Union: the logic of access*, „Journal of European Public Policy” 9, 2002, nr 3 (368), s. 379; U. Kurczewska, *Lobbing i grupy interesu...*, s. 277.

⁴⁴ Zob. P. Bouwen, *Corporate lobbying in the European Union: towards...*, s. 7–8.

⁴⁵ Zob. A.K. Cianciara, *op. cit.*, s. 137.

⁴⁶ Przewidywanie skutków poprzez przeprowadzanie szerokich konsultacji ma wpłynąć pozytywnie na jakość unijnego prawa, zob. Porozumienie Międzyinstytucjonalne z dnia 13 kwietnia

dzeń niezbędna jest wiedza ekspercka na tym samym poziomie, co w przypadku sporządzania projektu aktu prawnego.

Wiedza specjalistyczna nie tylko pomaga przy opracowywaniu aktów prawnych, ale także jest przydatna podczas procesu ich wdrażania, ponieważ wskazuje niedociągnięcia aktów normatywnych i punkty zapalne, jakie mogą powstać w trakcie wprowadzania regulacji prawnych na poziomie krajowym⁴⁷. Natomiast gdy akt prawny już obowiązuje, uwagi zainteresowanych podmiotów umożliwiają dokonanie ewaluacji jego skuteczności, która jest ważnym elementem kontroli skuteczności prawa UE.

Korzyści w sferze wykonawczej i nadzorczej

Komisja jako władza wykonawcza UE posiada liczne obowiązki z zakresu egzekutywy. Wykonuje budżet i zarządza programami. Pełni funkcje koordynacyjne, wykonawcze i zarządzające⁴⁸. Odpowiada ona za większość kwestii związanych z finansami UE, od zapewnienia pobierania odpowiednio wysokich dochodów aż po koordynowanie i nadzorowanie dużej części wydatków Unii⁴⁹. Jako organ wykonawczy Komisja wykorzystuje przepływ informacji do skutecznego zarządzania funduszami, wykonywania budżetu czy podejmowania odpowiednich działań interwencyjnych⁵⁰.

Komisja wypełniając funkcję „strażnika Traktatów” czuwa nad przestrzeganiem prawa UE, a w przypadku jego naruszenia podejmuje odpowiednie działania⁵¹. Przede wszystkim może wydawać opinie i kierować skargi do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sytuacji, gdy któreś z państw członkowskich uchybiło zobowiązaniom wynikającym z Traktatów⁵². Oprócz tego zapewnia wykonywanie wyroków TSUE. Aby osiągnąć ten cel, może wnieść sprawę do Trybunału i korzystać ze środków o charakterze karnym — ryczałtu i okresowej kary pieniężnej⁵³. Komisja ma także narzędzia nadzorcze stosowane w odniesieniu do państw strefy euro w dziedzinie polityki gospodarczej i finansowej⁵⁴. Dodatko-

2016 roku w sprawie lepszego stanowienia prawa, pkt 11 i 12 (Dz.U. L z 12.05.2016 r. Nr 123, s. 1–14).

⁴⁷ Zob. P. Bouwen, *Corporate lobbying in the European Union: towards...*, s. 11.

⁴⁸ Art. 17 ust. 1 zdanie 4 i 5 TUE.

⁴⁹ Zob. D. Chalmers, G. Davies, G. Monti, *op. cit.*, s. 77.

⁵⁰ W 2015 roku wiele organizacji rolniczych informowało KE o problemach rynku mleka. W odpowiedzi Komisja podjęła działania i zdecydowała o przeprowadzeniu interwencyjnego skupu mleka w proszku; *Izby rolnicze państw chcą interwencji na rynku mleka*, <https://www.agropolska.pl/aktualnosci/europa/izby-rolnicze-panstw-chca-interwencji-na-rynku-mleka,187.html> (dostęp: 22.04.2020).

⁵¹ Art. 17 ust. 1 zdanie 2 i 3 TUE.

⁵² Art. 258 TFUE.

⁵³ Art. 260 ust. 2 TFUE.

⁵⁴ Zob. D. Chalmers, G. Davies, G. Monti, *op. cit.*, s. 78–79, 665–677.

wo może ona podjąć decyzję o uznaniu za niezgodną z prawem pomoc państwa udzieloną ze środków publicznych⁵⁵ lub środki przyjęte na rzecz przedsiębiorstw publicznych, naruszające postanowienia Traktatów⁵⁶. Przyznano jej również uprawnienia do uznawania za niezgodne z prawem praktyk antykonkurencyjnych stosowanych przez przedsiębiorstwa prywatne, a także do nakładania ceł na towary pochodzące z państw trzecich, które podlegają „nieuczciwym” praktykom handlowym, takim jak dumping lub subsydia wywozowe⁵⁷.

W skład grup interesu wchodzi podmioty, które działają w dziedzinach zastosowania prawa UE. Skutkuje to znajomością regulacji prawnej i z racji tego pozwala na szybkie wykrywanie naruszeń prawa w swoim najbliższym otoczeniu na przykład przez konkurencję czy państwo. Informacje na ten temat pochodzące od interesariuszy pomagają wykrywać przypadki naruszenia prawa UE. W procedurze oceny zgodności z prawem UE pomocy publicznej czy zapobieganiu praktyk antykonkurencyjnych podmioty prywatne często zgłaszają KE swoje uwagi, co skłania ją do podjęcia odpowiednich działań lub ułatwia przeprowadzenie postępowania⁵⁸. Również większość zgłoszeń dotyczących potencjalnego naruszenia przez państwa członkowskie prawa UE pochodzi od podmiotów prywatnych⁵⁹. Na ich podstawie Komisja może wnieść sprawę do TSUE, który jest kompetentny do wydawania wyroków w tym zakresie⁶⁰.

Korzyści w sferze organizacyjnej

Komisja korzysta ze współpracy z grupami interesu wspierając swoją działalność także organizacyjnie. Dzięki temu łatwiej jest jej wypełniać obowiązki związane chociażby z organizacją konsultacji i prowadzeniem dialogu w ramach różnych forów⁶¹ na przykład grup eksperckich Komisji⁶². Grupy interesu należą do podmiotów w pewnym stopniu zorganizowanych i o określonej dziedzi-

⁵⁵ Art. 108 ust. 2 TFUE.

⁵⁶ Art. 106 ust. 3 TFUE.

⁵⁷ Zob. D. Chalmers, G. Davies, G. Monti, *op. cit.*, s. 78–79.

⁵⁸ W 2014 roku kilka linii lotniczych zgłaszało swoje protesty w Brukseli w związku z pomocą publiczną dla PLL LOT; *Kto nie chce pomocy dla LOT-u?*, <https://www.rp.pl/arttykul/1114937-Kto-nie-chce-pomocy-dla-LOT-u.html> (dostęp: 22.04.2020).

⁵⁹ Zob. N. Półtorak, [w:] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz*, t. 3. (Art. 223–358), red. D. Kornobis-Romanowska, J. Łacny, A. Wróbel, Warszawa 2012, art. 258.

⁶⁰ Komisja zdaje sobie sprawę z wartości pomocy jaką otrzymuje w tym zakresie. Dlatego wprowadziła wzory skarg, nie wymaga interesu prawnego skarżącego ani konieczności bycia dotkniętym skutkami naruszenia. Wymienione udogodnienia mają umożliwić z jednej strony możliwość ochrony zainteresowanym podmiotom, a z drugiej maksymalnie ułatwić Komisji pełnienie roli „strażnika Traktatów”.

⁶¹ Art. 11 ust. 2 i 3 TUE oraz art. 2 Protokołu w sprawie stosowania zasad pomocniczości i proporcjonalności.

⁶² Zob. decyzja Komisji C (2016) 3301 w powiązaniu z komunikatem Komisji C (2016)3300.

nie zainteresowań. Samoorganizacja środowiska lobbingowego ułatwia Komisji przygotowanie procesu konsultacji, ponieważ dostarcza gotowych partnerów do współpracy. W sytuacji braku grup interesu na poziomie europejskim, Komisja w celu zapewnienia rzetelnych konsultacji musiałaby poszukiwać partnerów do dialogu na poziomie krajowym. Taki stan rzeczy wymagałby ogromnych nakładów finansowych oraz organizacyjnych. Co więcej lobbing wypełnia także luki w przepływie informacji pomiędzy decydentami usprawniając funkcjonowanie UE⁶³. Warto dodać, że chodzi o przepływy nie tylko pomiędzy instytucjami, ale także w ramach struktur samej Komisji. Wewnętrzna budowa organizacyjna Komisji z jednej strony powoduje zwiększenie zapotrzebowania na informacje, a z drugiej nie ułatwia ich przepływu⁶⁴.

Wsparcie organizacyjne można również rozpatrywać w kontekście zwalczania deficytu demokracji. Demokracja w Unii Europejskiej, pomimo wielu podobieństw, nie jest tą samą, jaka istnieje na poziomie państwowym⁶⁵. Jej charakterystyka musi być odmienna z racji kontekstu ponadnarodowego, w którym operuje UE. Przeniesienie demokracji istniejącej na poziomie państwowym i rozumianej przez pryzmat państwa na poziom UE napotyka trudności. Przede wszystkim dlatego, że UE nie jest państwem, ale także z powodu braku społeczeństwa europejskiego, wielopoziomowości władzy, rozległości terytorium i ogromnego zróżnicowania interesów⁶⁶. Różnice te nie pozwalają demokracji w powszechnym jej rozumieniu w pełni funkcjonować i powodują niedoskonałość systemu⁶⁷. Niedoskonałość tę można określić deficytem demokracji. Termin ten odnosił się będzie zatem do sytuacji, w której obywatele nie mają dostatecznego wpływu na podejmowane przez władze decyzje⁶⁸. Komisja, uznając grupy interesu za część europejskiej demokracji traktuje je jako przedstawicieli społeczeństwa. Wychodząc z założeń demokracji deliberatywnej⁶⁹ opartej na dialogu, włącza je w proces

⁶³ Zob. M. Piechowicz, *op. cit.*, s. 117.

⁶⁴ Struktura organizacyjna Komisji zob. D. Chalmers, G. Davies, G. Monti, *op. cit.*, s. 63–67; organizacja wewnętrznego procesu decyzyjnego w Komisji, M. Piechowicz, *op. cit.*, s. 57; wpływ różnicy stanowisk na zapotrzebowanie informacyjne *ibidem*, s. 37, 58.

⁶⁵ Ciekawe rozważania nad perspektywą postrzegania demokracji w Unii Europejskiej podejmuje R. Balicki. Przedstawia on między innymi dwa spojrzenia na legitymizację UE. Pierwsze można określić mianem Unii jako wyłącznie organizacji międzynarodowej (negującej deficyt demokracji, legitymizacja pochodzi od państw). Druga natomiast jest popularną teorią wielopoziomowości systemu politycznego UE, który czerpie legitymizację z różnych źródeł. R. Balicki, *Demokracja oraz jej deficyt w Unii Europejskiej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 4 (8), s. 11–27.

⁶⁶ Zob. A. Wierchowska, *op. cit.*, s. 165.

⁶⁷ A. Wierchowska porusza temat problemów związanych z przeniesieniem zasady reprezentacji na poziom unijny (parlamentaryzacja) zob. *ibidem*, s. 171–172.

⁶⁸ Zob. J.F. Czub, A. Vetulani-Cęgiel, *op. cit.*, s. 24; por. R. Balicki, *op. cit.*, s. 12–13.

⁶⁹ Zob. J.F. Czub, A. Vetulani-Cęgiel, *op. cit.*, s. 25.

decyzyjny i w ten sposób zwiększa wpływ obywateli na podejmowane decyzje⁷⁰. Grupy interesu stanowią, obok instytucji demokracji bezpośredniej⁷¹, łatwo dostępne narzędzie do walki z deficytem demokracji, które Komisja wykorzystuje niewielkim kosztem.

Korzyści w sferze legitymizacyjnej

Wybór nowej Komisji następuje w kilku krokach. Kandydata na przewodniczącego Komisji wskazuje Rada Europejska, a następnie Parlament wybiera go większością głosów członków wchodzących w jego skład⁷². Lista pozostałych członków Komisji jest ustalana przez Radę działającą w porozumieniu z przewodniczącym elektem spośród kandydatów zgłoszonych przez państwa członkowskie. Następnie skład całej Komisji podlega kolegialnemu zatwierdzeniu przez Parlament i ostatecznie Rada Europejska mianuje nową Komisję⁷³. Porównanie sposobu wyboru Komisji, a co za tym idzie siły mandatu demokratycznego, jaki otrzymuje do zakresu jej kompetencji, pozwala dostrzec, że w porównaniu z Parlamentem czy Radą jej legitymizacja jest najsłabsza. Może to nieść ze sobą poważne konsekwencje. Brak w pełni demokratycznej procedury wyboru powoduje, że jej decyzje mogą być łatwo podważane⁷⁴. W związku z tym Komisja do skutecznego realizowania swoich traktatowych kompetencji potrzebuje poparcia społecznego dla swoich inicjatyw, które umacniają jej pozycję wobec Parlamentu i Rady.

Rozwiązanie umożliwiające Komisji umocnienie swojej pozycji względem pozostałych instytucji biorących udział w procesie legislacyjnym polega na transferze reprezentatywności poprzez uzyskanie poparcia w relacjach z grupami interesów. To pozwala na legitymizowanie systemu poprzez zagwarantowanie odpowiedniego udziału obywateli w podejmowaniu decyzji⁷⁵. Realizacja tej koncepcji pozwala Komisji wzmocnić pozycję wobec innych instytucji poprzez uczestnictwo interesariuszy w procesie decyzyjnym. Przez wzmocnienie pozycji należy rozumieć wykorzystywanie reprezentatywności określonych podmiotów do utwierdzenia przekonania o szerokim poparciu danego pomysłu. Pomysł wspierany przez szerokie kręgi społeczne lub przez węższe, ale bardziej wyspecjalizowane, na przykład odpowiedni sektor gospodarki, może zagwarantować sukces danej inicjatywy. Propozycja z poparciem reprezentatywnych podmiotów jest bardziej brana pod

⁷⁰ Należy jednak zaznaczyć, że postrzeganie deficytu demokracji w UE zależy również od przyjętej wizji integracji, zob. J. Czaputowicz, *Referat, [w:] Deficyt demokracji w Unii Europejskiej a europejskie grupy interesów*, red. U. Kurczewska, Warszawa 2008, s. 17.

⁷¹ Na przykład Konsultacje Komisji Europejskiej czy Europejska Inicjatywa Obywatelska, zob. J.F. Czub, A. Vetulani-Cęgiel, *op. cit.*, s. 35–37, 71–74, 95–96.

⁷² Art. 17 ust. 7 zdanie 1 i 2 TUE.

⁷³ Art. 17 ust. 7 TUE.

⁷⁴ U. Kurczewska, *Lobbing i grupy interesu...*, s. 277.

⁷⁵ Legitymizacja na wejściu zob. J.F. Czub, A. Vetulani-Cęgiel, *op. cit.*, s. 78–79.

uwagę przez instytucje UE. Stąd Komisja, przedstawiając swoje projekty legislacyjne, szuka odpowiedniego poparcia, aby jej propozycje nie stały się obiektem krytyki i miały większe szanse na przyjęcie w kształcie, który nie odbiega znacznie od pierwotnego⁷⁶.

Jak wskazują niektórzy autorzy, zdarzają się sytuacje, w których Komisja próbuje wywierać wpływ na poszczególne rządy państw członkowskich za pośrednictwem krajowych lub międzynarodowych grup interesu w celu wyraźniejszego zaznaczenia swoich proeuropejskich racji na przykład wobec stanowiska Rady Unii Europejskiej⁷⁷. Oznaczałoby to, że Komisja używa grup nacisku, w tym ich reprezentatywności, jako narzędzia realizacji interesu politycznego. W takim wypadku można uznać, że reprezentatywność grup interesu jest wykorzystywana nie tylko do zwiększania własnej legitymizacji wobec pozostałych instytucji, ale także by wpływać na stanowiska państw członkowskich.

Podsumowanie

Analiza kompetencji traktatowych KE w zakresie przydatności dóbr dostarczanych przez grupy interesu wskazuje wiele bezpośrednich i pośrednich zastosowań wiedzy eksperckiej i legitymizacji w tym zakresie. Może to sugerować szeroką przydatność wymienianych dóbr dla działalności KE. Wypełnianie obowiązków prawnych KE jest wspierane bezpośrednio w sferach wykonywania kompetencji legislacyjnych, wykonawczych i nadzorczych.

W pierwszej z nich Komisja otrzymuje niezbędne wsparcie merytoryczne na różnych poziomach powstawania projektu aktu prawnego, tworzenia aktów wykonawczych i delegowanych lub będących w jej wyłącznej kompetencji — rozporządzeń. Często same grupy interesu wskazują problemy wymagające rozwiązania w postaci regulacji prawnej i w ten sposób ułatwiają Komisji monitorowanie zapotrzebowania na prawo. Dostarczane sygnały o wadach regulacji i poziomie jej skuteczności wykorzystywane są na etapie wdrażania i kontroli aktów prawnych. Wiedza ekspercka i informacje pochodzące od grup interesu pozwalają w zakresie legislacyjnym na powstawanie lepszego prawa i stanowią realne udogodnienie dla Komisji. Natomiast w drugiej sferze grupy interesu wspomagają Komisję informacjami o naruszeniach prawa UE i potrzebach rynku. Takie sygnały ułatwiają działania interwencyjne i kontrolę przestrzegania prawa.

W dużej mierze pośredni, ale także bezpośredni wpływ na wykonywanie obowiązków traktatowych uwidacznia się jako korzyści w sferze organizacyjnej oraz legitymizującej. Organizacyjnie Komisja zyskuje ułatwienia w prowadzeniu dia-

⁷⁶ Szerokie konsultacje w procesie legislacyjnym pozwalają KE na wzmocnienie legitymacji jej stanowiska w stosunku do innych instytucji biorących udział w procesie legislacyjnym, zob. P. Bouwen, *The European...*, s. 22.

⁷⁷ P. Bouwen, *Corporate lobbying in the European Union: towards...*, s. 24–28.

logu przez uczestnictwo w nim zorganizowanych merytorycznie i strukturalnie grup interesu, które transferują informacje zarówno w ramach samej Komisji, jak i pomiędzy instytucjami, zwiększając komunikatywność podmiotów. Wykorzystywane są one także w procesie zwalczania deficytu demokracji. Stanowią łącznik pomiędzy społeczeństwem a Komisją, pełnią funkcję środka umożliwiającego udział obywateli w podejmowaniu decyzji i jako narzędzie Komisji bardzo ułatwiają jej działalność w tej dziedzinie. W sferze legitymizacyjnej grupy interesu są źródłem reprezentatywności, która jest transferowana przez Komisję i zwiększa jej legitymizację. Przekłada się to bezpośrednio na skuteczność jej działań wobec pozostałych instytucji i państw członkowskich, *ergo* także efektywność wykonywania kompetencji.

Całość przytoczonej argumentacji uzasadnia twierdzenie, że współpraca z grupami interesu prowadzącymi lobbing jest przydatna dla Komisji Europejskiej, ponieważ stanowi w szerokim zakresie wsparcie w wykonywaniu jej traktatowych obowiązków. W kontekście wykorzystania przez KE wiedzy eksperckiej i legitymizacji dostarczanych przez grupy interesu mają one korzystny wpływ na wypełnianie jej funkcji. Korzyści te objawiają się w bezpośrednim zastosowaniu otrzymywanych dóbr przy wykonywaniu traktatowych kompetencji, a także przez pośrednie zwiększenie skuteczności działań lub ułatwianie ich organizacji.

Bibliografia

Literatura

- Baird T., *Interest Groups and Strategic Constructivism: Business Actors and Border Security Policies in the European Union*, „Journal of Ethnic and Migration Studies” 44, 2018, nr 1, s. 118–136.
- Balicki R., *Demokracja oraz jej deficyt w Unii Europejskiej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 4 (8), s. 11–28.
- Bouwen P., *Corporate Lobbying in the European Union: The Logic of Access*, „Journal of European Public Policy” 9, 2002, nr 3 (368), s. 365–390.
- Bouwen P., *Corporate lobbying in the European Union: towards a theory of access*, „EUI Working Paper SPS” 5, 2001, Cadmus, European University Institute Research Repository, <http://hdl.handle.net/1814/318> (dostęp: 12.04.2020).
- Bouwen P., *Exchanging Access Goods for Access. A comparative Study of Business Lobbying in the EU Institutions*, „European Journal of Political Research” 2004, nr 3 (43), s. 337–369.
- Bouwen P., *The European Commission*, [w:] *Lobbying the European Union: Institutions, Actors and Issues*, red. D. Coen, J. Richardson, Oxford 2009, s. 19–38.
- Broscheid A., Coen D., *Lobbying Activity and Fora Creation in the EU: Empirically Exploring the Nature of the Policy Good*, „Journal of European Public Policy” 2007, nr 3 (14), s. 346–365.
- Chalmers D., Davies G., Monti G., *European Union Law: Text and Materials*, Cambridge 2019.
- Cianciara A. K., *Polski lobbing gospodarczy w unii europejskiej 2004–2010. Perspektywa neoinstytucjonalna*, Warszawa 2012.
- Czaputowicz J., *Referat*, [w:] *Deficyt demokracji w Unii Europejskiej a europejskie grupy interesów*, red. U. Kurczewska, Warszawa 2008.

- Czub J.F., *Grupy interesu jako podmioty integracji europejskiej z perspektywy reformowania Unii Europejskiej*, [w:] *Podmioty integracji europejskiej z perspektywy reformowania Unii Europejskiej*, red. M. Witkowska, Warszawa 2017, s. 89–113.
- Czub J.F., Vetulani-Cęgiel A., *Leksykon Lobbyingu w Unii Europejskiej*, Warszawa 2018.
- Dür, A., Marshall D., Bernhagen P., *The Political Influence of Business in the European Union*, Ann Arbor, MI 2019.
- Gładys-Jakubik J., *Grupy interesu w demokracji deliberatywnej*, [w:] *Grupy interesu i lobbying. Polskie doświadczenia w Unijnym kontekście*, red. K. Jasiecki, Warszawa 2011, s. 83–108.
- Gostyńska A., *Komitologia — stary versus nowy system*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2012, nr 3, s. 23–27, <https://sip.lex.pl/#/publication/151139726> (dostęp: 10.05.2020).
- Graniszewski L., *Deficyt demokracji w Unii Europejskiej a europejskie grupy interesu*, [w:] *Deficyt demokracji w Unii Europejskiej*, K.A. Wojtaszczyk, J. Szymańska, Warszawa 2012, s. 215–226.
- Jasiecki K., *Legitymizacja lobbyingu*, [w:] *Grupy interesu i lobbying. Polskie doświadczenia w Unijnym kontekście*, red. K. Jasiecki, Warszawa 2011, s. 25–59.
- Juncker J.C., *Transparency in the European context*, [w:] *Our vision of Europe. Proximity, Competitiveness and Visibility*, Grand of the EPP-ED Group in the European Parliament, Leuven-Apeldoorn 2001.
- Jurkowska-Gomułka A., Materna G., Miąsik D., [w:] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz*, t. 2. (Art. 90–222), red. K. Kowalik-Bańczyk, M. Szwarc-Kuczer, A. Wróbel, Warszawa 2012, art. 101.
- Kellerbauer M., Klamert M., Tomkin J., *The EU treaties and the charter of fundamental rights: a commentary*, Oxford 2019.
- Kirpsza A., „Nie chcę, ale muszę”: powody negocjowania aktów prawnych Unii Europejskiej w trylogach, [w:] *Teorie i metody w studiach europejskich: V Ogólnopolskie Europeistyczne Warsztaty Metodologiczne dla Doktorantów i Habilitantów*, red. K.A. Wojtaszczyk, J. Wiśniewska-Grzelak, Warszawa 2015, s. 97–118.
- Kurczewska U., *Deficyt demokracji w Unii Europejskiej a europejskie grupy interesów*, Warszawa 2008.
- Kurczewska U., *Lobbying i grupy interesu w Unii Europejskiej. Proces konsolidacji systemu*, Warszawa 2011.
- Kuczeńska U., Mołęda-Zdziech M., *Lobbying w Unii Europejskiej — zarys problematyki*, „Studia Europejskie” 1999, nr 2, s. 49–71.
- Kurczewska U., *Organizacje biznesu w Unii Europejskiej. Aktorzy, strategie, interesy, reguły*, Warszawa 2016.
- Mitrus L., [w:] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz*, t. 1. (Art. 1–89), red. D. Miąsik, N. Półtorak, A. Wróbel, Warszawa 2012, art. 45.
- Piechowicz M., *Lobbying gospodarczy w procesie decyzyjnym Unii Europejskiej*, Toruń 2013.
- Półtorak N., [w:] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz*, t. 3. (Art. 22–358), red. D. Kornobis-Romanowska, J. Łacny, A. Wróbel, Warszawa 2012, art. 258.
- Rynkowski M., [w:] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz*, t. 3. (Art. 223–358), red. D. Kornobis-Romanowska, J. Łacny, A. Wróbel, Warszawa 2012, art. 290.
- Schendelen van R., *Machiavelli w Brukseli. Sztuka lobbyingu w Unii Europejskiej*, Gdańsk 2006.
- Starmach K., *Rzecznicstwo interesów w Unii Europejskiej, czyli lobbying jako pazatraktatowy partner w Unijnym procesie decyzyjnym*, [w:] *Lizbońska Unia Europejska*, red. J.W. Tkaczyński, Kraków 2013, s. 95–113.
- Wierzchowska A., *Deficyt demokracji a reprezentatywność i legitymizacja instytucji unijnych*, [w:] *Deficyt demokracji w Unii Europejskiej*, K.A. Wojtaszczyk, J. Szymańska, Warszawa 2012, s. 163–182.

Wojtaszczyk K.A., *Czy w Unii Europejskiej istnieje demokratyczny deficyt*, [w:] *Deficyt demokracji w Unii Europejskiej*, K.A. Wojtaszczyk, J. Szymańska, Warszawa 2012, s. 9–20.

Wróbel A., [w:] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz*, t. 3. (Art. 223–358), red. D. Kornobis-Romanowska, J. Łacny, Warszawa 2012, art. 291.

Dokumenty

Decyzja Komisji z 30 maja 2016 roku C(2016) 3301.

Komunikat Komisji z 30 maja 2016 roku C(2016) 3300.

Porozumienie Międzyinstytucjonalne z dnia 13 kwietnia 2016 roku w sprawie lepszego stanowienia prawa (Dz.U. L z 12.05.2016. Nr 123, s. 1–14).

Traktat o Unii Europejskiej (Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/30 ze zm.).

Traktat Ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą (Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/2 ze zm.).

Zielona Księga — Europejska inicjatywa na rzecz przejrzystości, COM (2006) 194.

Źródła internetowe

<https://europa.eu/>.

<https://www.agropolska.pl/aktualnosci/europa/izby-rolnicze-panstw-chca-interwencji-na-rynku-mleka,187.html>.

<https://www.rp.pl/arttykul/1114937-Kto-nie-chce-pomocy-dla-LOT-u.html>.